

sukainen, mutta silti ihmeellisellä tavalla myös uskottava: aivan kuin hän olisi istunut kameroineen Liljan pään sisällä eläytymässä Baltian murroksessa heitteille jääneen nuorison asemaan – äitinsä hylkäämän murrosikäisen elämänpiiriin. Tuntuu oudolta, että ulkopuolinen ruotsalaisohjaaja on päässyt kiinni näin intiimiin hetkiin vieraassa kulttuurissa. Erityisen vaikuttavia ovat myös kuvat Ruotsista – kaikesta elämänlämmöstä vieraantuneista betonilähiöistä, lapsiprostituution ohivälähtävistä hikisistä hetkistä, Liljan ja häntä raiskaavien miesten kasvoista ja muista pienistä yksityiskohdista ja lavastetuista – tai lavastamattomista? – miljöistä, joita riittää erityisesti kotona Baltiassa.

Yksi asia on kuitenkin selvä: *Lilja 4-ever* ei sisällä tippaakaan ns. elokuvallista erotiikkaa. Siinä raiskataan ja siinä väkivalta tuntuu katsojankin iholla. Perustune erityisesti Ruotsi-kuvissa on inho. Ohjaaja ei päästä (mies)katsojaa otteestaan helpolla ja Liljan traagiset vaiheet jäävät vaivamaan mieltä, saattavat tulla uniinkin... Voiko ihmislasta kohdella näin? Elokuvan ainoat hellät hetket nähdään Liljan ja häntä vielä paljon nuoremman kotikaupungin pojan kesken.

Lukas Moodysonia on luonnehdittu Ruotsin uudeksi Ingmar Bergmaniksi – *Lilja 4-ever* oli maan Oscar-ehdokkaanakin. Jo kaksi aikaisempaa elokuvaa – *Fucking Åmål* ja *Kimpassa* – osoittivat, että ohjaajalla on aivan erikoinen taito peilata maailmaa nuorten näkökulmasta. *Fucking Åmål* on eräänlainen Ruotsin *Täältä tullaan elämä*, jossa käsittelyssä ovat lesbous, koulumiljöön kovat lait ja murrosikäisten nuorten irtiotto vanhemmistaan. *Kimpassa* muistuttaa tanskalaisohjaaja Helle Ryslingin ensimmäisiä tragikoomisia rakkaus-ihmissuhdefilmejä – ker-

toen päällisin puolin iloisen romanttista tarinaa 1970-luvun kommuunista. Eriskummallisten otusten asuttaman yhteisön lapset jäävät kuitenkin tiedostavien vanhempiensa harrastaman vapaan rakkauden, ristiriitaisten ihmissuhteiden ja ikuisten ideologisten viini-iltojen varjoon. Näiden ruotsalaiselokuvien tarinoissa ja kuvastoissa on sellaisia lähes omakohtaisesti koetun tuntuja aineksia, jotka panevat miettimään missä määrin Moodysson on ollut tapahtumissa mukana sydänverellään.

Lilja 4-ever on kuitenkin monta astetta traagisempi tarina kuin ohjaajan aikaisempi tuotanto. Siinä ei armoa anneta kenellekään. Se on myös kaukana ruotsalaisen kansankodin kotoisista kuvista – ja ehkä yllättävän lähellä Baltian

näkyvätöntäkin arkea, toista todellisuutta, jota nuoren ohjaajan ei kaiken järjen mukaan pitäisi tuntea – nimenomaan *tuntea!* – ollenkaan näin hyvin? Moodyssonin Baltia-Ruotsi -todellisuus ihmiseen ja ympäristöineen on toisaalta sen verran karmaisevasti kuvattu, että se myös vieraannuttaa – sekä ohjaaja että katsoja silmäilevät tapahtumia tavallaan tyrmistyneinä, välistä aivan kuin matkan päästä. Toisinaan ollaan sitten Liljan pään sisällä ja tuntemus-kokemuksissa häntä hyvinkin lähellä. Dostojevskilaisittain, tarkovskilaisittain.

Lilja ei ole suurten massojen elokuva: se jättää pahan ja syyllisen olon. Se on aivan liian totta. Valitettavasti.

Pentti Stranius

Sankari vai petturi

Martti Turtola: *Presidentti Konstantin Päts. Viro ja Suomi eri teillä*. Otava. Keuruu 2002. 286 sivua. Kuvitettu.

Suomen Viron-instituutin johtaja, tohtori Martti Turtola on tuoteltias kirjoittaja. Lukija toivoo vilpittömästi, että hän olisi malttanut keskittyä syvällisemmin tämänkertaiseen aiheeseensa, Viron hallituksen johtajaan ja valtionpäämieheen Konstantin Pätsiin (1874-1956), jonka elämä ja kohtalo liittyivät niin monin tavoin Suomeen.

Arvostelijan pitäisi suhtautua teokseen aina sen omista lähtökohdista käsin, mutta tällä kertaa se on vaikeaa. Ei nimittäin oikein käy ilmi, miten ja miksi kirja on kirjoitettu. Onko Turtola ryhtynyt tekemään valtiomiehen elämäkertaa? Vai halusiko hän kirjoittaa vertailevan tutkielman Suomen ja Viron suhteista ja erilaisista valinnoista 20. vuosisadan ensimmäisellä puoliskolla?

Kirjan arvoituksellinen nimikään ei anna vastausta.

Alussa kirjoittaja kyllä puhuu elämäkerrasta, mutta loppupuolella hän toteaa jäävänsä odotamaan ”Pätsin tulevaa kokonaiselämäkertaa”. Sellaista hän ei siis ilmeisesti itse yrittänyt tehdä. Elämäkerraksi teos on jossain määrin aukkoinen. Esimerkiksi Pätsin elämän 16 viimeistä vuotta vankina ja Venäjällä jäävät käytännöllisesti katsoen käsittelemättä.

Herää ajatus, että Turtola on halunnut saattaa kirjan markkinoille ennen kuin melkoista kohua jo etukäteen herättänyt virolainen historioitsija Magnus Ilmjärv saa oman tutkimuksensa Pätsistä valmiiksi. Turtola referoi laajahkosti Ilmjärven löytöjä, mutta pelkästään lehtijuttujen perusteella. Se hieman pelottaa, kun tietää millaisin tiedoin ja lähdekohdin toimittajat yleensä työskentelevät.

Elämänsä varrella Pätsillä oli

venäläisiin monenlaisia suhteita. Niistäkin tämä teos muistuttaa, ja niistä saataneen pian lisätieto. Baltian maissa monet nykyään kysyvät Turtolan tyyliin, olivatko tuon ajan johtajat ”sankareita vai maanpettureita”. Eniten epäilyksiä herättävät juuri läheiset Venäjän-suhteet.

Älkäämme kuitenkaan unohtako, että hyvin monella nuorten Baltian tasavaltojen poliittisella johtajalla ja kenraalilla oli niitä: venäläisiä sukujuuria ja ystäviä, ehkä venäläinen puoliso. He olivat palvelleet Venäjän armeijassa ja venäläisissä firmoissa ja puhuivat kieltä hyvin. Siirtolaisiksi oli lähdetty yleensä Venäjälle, ei länteen. Venäläisvähemmistö Baltiassa oli paljon suurempi kuin meillä, eikä Suomen kaltaista rysänvihaa tunnettu, ainakaan vielä.

Oli miten oli, juristi Konstantin Pätsin toimiminen neuvostolähetystön lobbarina ja konsultina säännöllistä korvausta vastaan 1930-luvun alkupuolelle asti herättää tietysti kysymyksiä.

Turtola nojaa julkaistuun kirjallisuuteen sekä suomalaisiin ja virolaisiin arkistoihin. Sinänsä ansiokkaissa alku- ja loppusanoissa hän pohtii, millaisia vaikeuksia on kansallisten ”suurmiesten” elämäkertojen kirjoittamisessa. Sitä hän ei kuitenkaan kerro, miksei hän ole käyttänyt lainkaan Venäjän arkistojen tietoja eikä yleensääkään venäläisiä lähteitä. Yrittikö hän edes?

Turtola kertoo Baltian historiaa ja Viron ja Suomen suhteita hyvin ja selkeästi. Asianharrastaja ei kuitenkaan saa tekstistä paljon uutta irti. Kiinnostavampaa on Turtolan alituinen vertailu Suomen ja Viron välillä. Tosin Suomen valinnat tuntuvat aina kovin viisailta ja kaukonäköisiltä. Jälkiviisaus on helppoa. Selvä on, että kirja herättää Virossa keskustelua, kun se käännetään – on jo herättänytkin.

Erityisen pitkään kirjoittaja viipyy sotilasasioissa, vahvuustiedoissa ja sotasuunnitelmissa. Historiantutkijaksi aivan poikkeuksellisen ankarasti hän nuhtelee Pätsiä ja kenraali Johannes Laidonera siitä, etteivät he mobilisoineet syksyllä 1939 eivätkä ryhtyneet minkäänlaiseen vastarintaan kesällä 1940 vaan päin vastoin tasoittivat Stalinin tietä ja auttoivat tekemään lopun omasta valtiostaan. Päts löi Turtolan mukaan ”viimeisen naulan itsenäisen Viron tasavallan arkun kanteen”. Kirjoittaja nimittää häntä suoraan kollaboraattoriksi, yhteistoimintamieheksi.

Turtola painottaa Pätsin järjestelmän epädemokraattisuutta Viron vaiheisiin vaikuttavana tekijänä. Virolaiset neuvottelivat Moskovassa 1939 kuulemma heikoista asemista, koska heillä ei ollut demokraattista valtuutusta takanaan. Voisi tietysti todeta ettei ollut neuvostoliittolaisillaan...

Jos jossittelua sallitaan, niin epäilemättä toisinkin virolaiset olisivat voineet toimia, ja varmasti lopputuloskin olisi voinut olla erilainen. Toisaalta taas diktatuuri oli melkein pä normaali 1930-luvun Euroopassa, ja Pätsin diktatuuri, jos sitä sellaiseksi voi sanoa, oli

suhteellisen lempeä.

Ja vielä: aggressorit eivät valinneet uhrejaan yhteiskuntajärjestelmän mukaan vaan kylmän sotilasstrategian lähtökohdista. Demokraattinen Tšekkoslovakia likvidoitii suurten yhteispäätöksellä. Suomea voi Euroopan mittassa pitää kai melkein mallidemokratiana, mutta syksyllä 1939 se joutui hyökkäyksen uhriksi ja jäi taistelemaan suurvaltaa vastaan yksin.

Viro oli ahtaammassa lävässä. Se oli heikompi kuin Suomi, epäedullisemmassa maantieteellisessä asemassa ja sillä oli vielä vähemmän ystäviä kuin Suomella. Kaksikymmentä vuotta se jaksoi kosiä Suomea ystäväkseen – turhaan. Suomi oli aina viileä Baltian maita kohtaan, oli niissä demokratia tai ei. Talvisodan sytyttyä se ehti katua viileyttään. Silloin liittolaisiksi olisivat kelvanneet eteläisetkin naapurit.

Joko Otava tai Turtola on päättänyt, ettei lähdeviitteitä käytetä. Valinta on selvästi väärä, sillä nyt teksti puuroutuu turhan päiten, kun kirjoittaja kertoo melkein joka kappaleessa, mihin sen tiedot perustuvat.

Jukka Rislakki